

СТАНОВИЩЕ за дисертацията:

„Националната идентичност и ценностна идентификация в юношеска възраст”

Докторант: Тодорка Стоянова Недина

Предлаганият дисертационен труд е в обем от 280 страници и се състои от въведение, три глави и заключение. Обръщам внимание на структурата на труда, тъй като тя е важна за разбиране на самата работа. До 157 страница докторантът разработва теоретически проблема за видовете идентичност и в последната глава се дават резултатите от проведените изследвания.

Дисертацията има силно изявен теоретичен характер и това е едно от нейните достоинства. Работата може да се разглежда като едно систематично изложение на теориите за идентичността. Авторката започва с преглед на философските предпоставки за възникване на понятието за идентичност. Тя тръгва от ренесанса, спира се на Декарт с неговото абсолютизиране на човешката разумност и заслужено отделя място на възгледите на Русо, тъй като, според думите на Цветан Тодоров, Жан Жак Русо има „изключителната заслуга за преодоляването на индивидуализма и разбирането на същностната социалност на човека».

След като прави преглед на възгледите за човека в немската класическа философия и у Маркс, авторката подробно ни запознава с такива важни направления във философията на 20-ти век като екзистенциализма, феноменологията, както и с критическите разработки на Франкфуртската школа.

В първа глава авторката търси корените на понятието идентичност чрез ясно артикулиран подход за критика на съществуващите възгледи. Авторката пише: „Разбирането ми за идентичността като индивидуално конструиран продукт, детерминиран от цялостния процес на социализация, от една страна, и на самоидентификация, от друга, беше подтикът за преодоляване на господстващите все още дихотомии и необходимостта да се отиде “отвъд” тях...”

Тя полемизира с възгледите на П. Бурдийо и отрхвърля твърдението му, че антиномията социология - социална психология е “фалшива”,

За да изясни понятието идентичност авторката се спира на отношението индивидуалност и идентичност и използва разработените в социалната психология теории. Започвайки от Вунд, тя преминава през психоаналитичните концепции – най-

вече на Фройд, Адлер, Юнг и Фром, през работите на У. Джеймс и разбира се през работите на символния интеракционизъм и най-вече на Джордж Мийд.

Правилно авторката набляга на работите на А. Леонтиев и неговия дейностен подход, позволяващ да се преодолее дилемата индивидуално - социално, както и на теорията на Ерик Ериксон като „в най-голяма степен релевантна теоретична предпоставка в нашето изследване.”

Главата завършва с преглед на критиката, която прави Зигмунд Бауман на постмодерността и авторката се съгласява с неговата констатация за изчезване на цялостната и стабилна идентичност. Като извод на тази глава тя цитира констатацията на Бауман, че „в свят, в който господства “принципът на фрагментацията”, съвсем естествено е да се губи “способността на хората да се възприемат като индивиди, като цялостни индивиди, “по-големи от обединенията от фрагменти”...” Субектът никога не действа като “цялостен човек”, а само като временен носител на един от многото “проблеми”, които изпъстрят неговия живот; нито пък действа спрямо Другия като личност или спрямо света като цялост” (Бауман 2001: 271-273).

И тук авторката формулира задачата на своята работа – да се види как в един такъв свят юношите изграждат своята идентичност.

Преди да пристъпи към конкретното изясняване на процеса на изграждане на идентичност, авторката се нуждае от още методологически „сечива” и тя се обръща към концепцията на П. Бурдийо за хабитуса като средство за разбиране същността на социализацията.

След като разглежда подробно начина, по който Бурдийо изгражда концепцията за хабитуса, авторката заключава: „Можем да обобщим, че ако “произвеждането” на хабитуса от страна на полето, на социалните структури съвпада с процеса на социализация, то хабитусът на свой ред детерминира субпроцеса на самоидентификацията, т.е. явява се “генериращ принцип” и фундамент и така участва (наред със съзнателните и целенасочени усилия от страна на Аз-а) в конституирането на личностната идентичност. Хабитусът е предрефлексивна цялост, предпредикатният фундамент, който детерминира начина на осъзнаване, осмисляне, избиране и субординиране на колективните принадлежности през и посредством индивидуалните психически характеристики, резултатът от който е личностната идентичност.”

Отново търсейки методологически „сечива” за изясняване на процеса на идентичността авторката подлага на анализ и една друга страна на този процес – самоидентификацията. Тя отново се опира на социално-психологическите теории, тъй

като е убедена, че „социално-психологическото равнище на изследване дава възможност да се постигне адекватно решение на проблема, т.е. да се отговори на въпроса: как в рамките на своята определеност – социална (системата от социални връзки) и биологична (физическа конструкция, тип нервна система, темперамент и т.н.) - остава място за самоопределение на индивида.”

В разбирането на самоидентификацията авторката се обръща към работите на Чарлз Тейлър, но цитира и много други мислители – Платон и Аристотел, Пико дела Мирандола, отново Русо, Бодлер, Шопенхауер, Киркегор, Достоевски и Хайдегер, Томас Ман и Марсел Пруст, Дерида, Бърнстейн – всички, които обвързват човешката идентичност с идеята за доброто.

Опирайки се на огромен теоретичен материал, авторката дава определение на понятието идентичност: „Очевидно новата постмодерна реалност – релативистична и многоизмерна, създава и своите нови метафори и научни идеализации. Отсъствието на ориентири, на Абсолютната координатна система във времето на “глобална несигурност” прави невъзможно или поне силно затруднява полагането на идентичността като плоскост, като двуизмерно поле. Затова може би по-подходящ е образът за кълбо от пресичащи се, но не всички преминаващи през центъра снопчета и полета от релации, “винаги конкретно тъждество” от срещащи се и отново разбягващи се, сплитани и разплитани нишки и възли, които човешкият индивид удържа, пребивавайки едновременно в множество социални полета.” и заключава: „Понятието идентичност, въведено от Ериксън след Втората световна война, за да възстанови сигурността в някаква устойчива представа за самия себе си, все повече се превръща в своята противоположност – динамична констелация от разбягващи се образи.”

Във втора глава се подлага на анализ и изясняване разбирането за национална идентичност. Тръгвайки от тезите на такива експерти по национализма, каквито са Е. Гелнер, Б. Андерсон, Е. Хобсбаум и А. Смит, авторката конкретизира проблема, разглеждайки ситуацията в България. Опирайки се на разработките на Т. Неделчева, А. Кръстева и др., тя изяснява специфичния начин, по който се изгражда българската национална идентичност в условията на евроинтеграция и глобализация.

Национализмът е разгледан като форма на компенсация и като ценностна идентификация в рамките на анализираните различни типологии на идентичност.

Особено значима е частта, в която се разглежда българската национална идентичност.

В един кратък, но съдържателен исторически преглед се проследяват конкретните обстоятелства, довели до формиране на тази идентичност, показват се съвременните

противоречия в обществото ни, рефлектиращи върху формирането на една „недовършена идентичност”.

Анализирана е и социално-политическата ситуация в България, показани са социалните измерения на българския „преход към Европа”, както и ролята на Европейския съюз като задаващ ценностен хоризонт, който влияе върху процеса на изграждане на идентичност при юношите. И тук авторката се опира на работите на редица български изследователи, историци, социолози, общественици.

В трета глава се разглежда юношеството като преходна възраст. В тази връзка заслужава да се отбележи констатацията на авторката за „удвояване на преходността” при българския юноша. Тази констатация е като един от приносите на дисертацията. Описано е „това на пръв поглед парадоксално наслагване на двата прехода: от една страна, възрастовия преход към конструиране на зряла идентичност и от друга, социално-икономическия преход на българското общество като цяло, т.е. **удвояването, така да се каже, на преходност**, което, макар че от една страна затруднява формирането на идентичността, същевременно и центрира този процес.

При изясняване на конкретните условия, при които българският юноша изгражда идентичност, авторката отново се връща към въпроса за ценностната идентификация, тъй като той е решаващ при изграждането на идентичност. Както подчертава авторката, „предмет на изследване в представения текст може да се формулира така: значението и мястото на националната идентичност в личностната идентичност на младия човек през призмата на неговата ценностна идентификация.”

Основният извод, който се прави в дисертацията е, че „националната идентичност на българските юноши днес, в зависимост от оценката, дадена им през филтъра на европейските (универсални) ценности, може да заема различно място в йерархията от социални идентификации и в персоналната идентичност като цяло:

1/ да играе ролята на ценностно ядро в персоналната идентичност като израз на хиперкомпенсация на несъзнавано негативното значение, което получава;

2/ да бъде изтласкана в периферията на цялостната идентичност поради същото негативно значение, но вече на съзнателно ниво;”

3/ да бъде важен елемент от социалната идентичност поради позитивната оценка. Този извод е емпирично аргументиран, както с анализ на вече проведени социологически изследвания, така и с проучване, направено от дисертантката.

различно място в йерархията от социални идентификации и в персоналната идентичност като цяло:

1/ да играе ролята на ценностно ядро в персоналната идентичност като израз на хиперкомпенсация на несъзнавано негативното значение, което получава;

2/ да бъде изтласкана в периферията на цялостната идентичност поради същото негативно значение, но вече на съзнателно ниво;”

3/ да бъде важен елемент от социалната идентичност поради позитивната оценка.

Този извод е емпирично аргументиран, както с анализ на вече проведени социологически изследвания, така и с проучване, направено от дисертантката.

Но и без това проучване, аналитичната част на дисертацията, основана на критическия анализ на основните теории, отнасящи се до идентичността и социализацията в периода на юношеството, е достатъчно впечатляваща.

В заключение искам да изтъкна изключителната ерудираност на дисертантката, доброто владение на научния език, добрият стил и способност за аналитична работа.

Становището ми е, че представеният труд е напълно дисертабилен, може да му се даде висока оценка и е основание на дисертантката да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор”.

09.06. 2011 г.

доцент:

/Иван Евтимов/